

PROZRACI

SVETLANA VELMAR-JANKOVIĆ

Copyright © 2003, Svetlana Velmar-Janković
Copyright © ovog izdanja 2013, LAGUNA

*Sinu Đorđu
i njegovoj deci,
mojim unucima
Marku, Ava Mileni, Aleksandru i Luki*

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.
SW-COC-001767
© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Ex tenebris lux.
Svetlost zasvetli iz tame.*

Korinćanima poslanica druga
Svetoga apostola Pavla, 4, 6

*I svetlost svetli u tami,
i tama je ne prihvati.*

Jevanđelje po Jovanu, 1, 5

*Gospode, podari mi milost pravorečja
i proširi mi sećanje.*

Đerđ Konrad

Sadržaj

<i>Reč unapred</i>	11
Naprslinje	13
Glasovi	43
Bezdanice	83
Provalije	127
Tmine	205
Lagumi	253
Hajke	301
<i>O piscu</i>	369

Reč unapred

Dok sam pokušavala da uđem u vreme druge vlade Kneza Mihaila Obrenovića, jedan od glavnih vodiča su mi bile *Novine srbske*.

Čitajući, u tim novinama, izveštaj o putovanju Kneza Mihaila u Šabac, krajem juna 1859, i o tome kako ga je Šabac dočekaao u radosti, sav osvetljen, prvi put sam srela reči *pròzrāk* i *pròzrāci* koje sam odmah usvojila. U velikom Rečniku Matice srpske navodi se ovo tumačenje za reč *pròzrāk*: osvetljena slika ili natpis na platnu koje se upotrebljava pri iluminacijama i svečanim povorkama, transparent. U doba kneževog *pròzrāk* je, po mom uverenju, uvek podrazumevao takav, od svetlosti prozračan, ispisan i oslikan predmet. Kad sam zamišljala prizore sa *pròzrācima*, videla sam ih kao lelujave svetlosne poruke, koje svetlost upijaju isto koliko je i propuštaju, lebdeći nad nemirnim ljudskim mnoštvom. U nastojanju da uđem u vremena sopstvene prošlosti koja mi, ponekad, izgledaju udaljenija od vremena druge vlade Kneza Mihaila, opet

mi je od pomoći reč *pròzràk*: izvesni pròzràci izranjaju iz tog nagomilanog vremena, tmastog i tamnog, pa lebde nad gomilom proteklih godina, koliko osvetljeni sećanjima toliko ih i oblikujući, u isti mah. Ovi pròzràci-sećanja prizivaju jedni druge, otimaju se privlačnoj snazi zaboravljanja i, izdvojeni, čak hvataju svoj red u hronologiji događaja što sastavljaju jedan život, u ovom slučaju, moj. Molim čitaoca da svako od ovih sećanja primi kao treperenje jednog pròzràka što lebdi nad mnoštvom nezapamćenih činjenica i nestalih prizora moga postojanja. Svesno sam tragala za njihovim značenjima sluteći pritom, koliko sam umela, tajne poruke iz predela nesvesnog. Naslov svakog poglavlja je natpis na pròzràku i treba da označi srž sećanja, ako sam je uhvatila.

U ovoj, prvoj knjizi mojih sećanja tumaram po vremenu od početka tridesetih godina XX veka do početka pedesetih – opasnom vremenu i, kako bi rekao sjajni stilist Slobodan Jovanović, sledstveno tome, nimalo dosadnom. Na meni je da to vreme, uveliko izmaklo, pokušam da primaknem svom čitaocu kao vremenske lestvice kojima su mu se prethodnici uspinjali (ili silazili?) da bismo stigli tu gde smo sada. Na čitaocu je da, svaki za sebe, odredi svoju tačku prispeća u to *sada*, što je samo njegovo: želela bih da mu ova moja napabirčena sećanja bar unekoliko pomognu pri tom određivanju.

12. maja 2003.

Na dan Svetog Vasilija Ostroškog

NAPRSLINE

Već odavno mi doba mog ranog detinjstva, doba pred Drugi svetski rat, izgleda kao kugla od svetlosti u kojoj postojim a lebdim, savršeno zaštićena.

Vreme što je proteklo udaljilo me je od te kugle i odnelo me čak u sledeće stoleće ali ipak pokušavam da je sagledam. Vidim je kako, sićušno svetleće telo, pluta u vrtlogu spoljašnjih zbivanja, pretežno tamnih, što donose neizvesnost i zebnju.

Došla sam na svet one zime u kojoj se Hitler dočepao vlasti u Nemačkoj naočigled neoprezne i zabezegnute Evrope. Obrazovao je vladu poslednjeg dana januara 1933, a ja sam stigla u život, u sanatorijumu *Vračar*, prvog februara, u sredu, u samo podne. Kao negovana, željena, voljena i svakako srećna beba, ljudski crvić kome je poklonjen sjaj postojanja uz bolne stomačne grčeve, tadašnja ja niti sam mogla, niti je trebalo da znam bilo šta o progonima i hapšenjima Jevreja, komunista i socijalista koji su u tom istom februaru, u Nemačkoj kojoj je na čelo došao mahniti moler, uzeli mah. Nisam znala ni

to da je na dan kada sam se rodila vođa Hrvatske seljačke stranke dr Vladimir Vlatko Maček razgovarao sa dopisnikom francuskog lista *Pti parizijen*, gospodinom Ruboom. U tom je razgovoru gospodin Maček rekao gospodinu Rubou da nema i ne može biti sporazuma niti izmirenja između Hrvata i Srba, Zagreba i Beograda ako svima ne bude data istovetna i odvojena sloboda, što znači Srbija za sebe, Hrvatska za sebe, Slovenačka za sebe, sve jugoslovenske provincije za sebe. Nisam sve to mogla znati ali ću saznati, ima vremena. Kao predani čitalac Frojda i Junga, današnja ja verujem da se, u tim prvim nedeljama i mesecima mog života, u godini u kojoj se evropski svet postavljao na glavu iako još nije bio spreman da to i primeti, u godini u kojoj je prvi put bio pomenut, u razgovorima između Velikih sila, izraz „raspad Jugoslavije“*, da se

* Iako sam tek počela svoje kazivanje o naprslinama, moram ovde da ubacim jednu dopunu koja se odnosi na izraz *raspad versajske tvorevine*, to jest Kraljevine SHS. Dok sam nedavno ponovo čitala *Embahade I-III* Miloša Crnjanskog, uverila sam se da se ovaj izraz počeo upotrebljavati u političkim razgovorima ranije no što mi je to izgledalo, dakle i pre 1933. godine. Crnjanski u *Embahadama I*, kad opisuje ponašanje našeg poslanika u Berlinu Živojina Balugdžića posle atentata na Stjepana Radića u Skupštini, godina je 1928, beleži:

„Ali kraj svega trčkanja Balugovog, uredniku *Berlinger Tageblatta* Teodoru Volfu, berlinska štampa napravila je uzbunu, od prvog dana atentata na Radića. Jugoslavija se – pisali su nemački listovi, bez razlike partija – *raspada*.

To je bila, vele, kratkotrajna, versajska tvorevina.

Neki listovi su donosili i geografske karte, *kako će se raspasti i ta tvorevina versajska*. Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, na tim kartama, bilo je raspoređeno, u nekoliko delova. Napravljena je bila velika Hrvatska, Mađarska je opet dobila Baranju, Bačku i Banat. Makedoniju Bugarska.

Na račun srpskog naroda, i Beograda, pisane su stvari, koje se nisu bile čule, od vremena sarajevskog atentata i ubistva Aleksandra Obrenovića. Nemačka je, o nama, progovorila, kao u doba Habzburga.“

baš u toj godini velike jeze od stvarnosti, uobličilo u meni malešno unutarne uporište, svetlosna tačkica vere kojom su me Sudaje bile obdarile. Ta se tačkica morala napajati emocijom ljubavi što je – i slutim i znam – lebdela svuda oko mene i ulazila mi pod kožu sa prahom bebi-pudera, umotavala mi se u dah i u plač.

Iz nekih tekstova Karla Gustava Junga učila sam kako da se sećam, kako da prizivam ono što je nestalo. Ako sam išta naučila, onda mi taj nauk daje pravo da kažem kako je prvo što pamtim leljanje nečeg belog a privlačnog što me mami, dok oko mene, u mekim grgoljicama, klizi najprisniji glas. Danas sam sklona da ovo sećanje prevedem u sliku za koju pretpostavljam da bi mogla biti tačna: već sam velika beba i to je majka što me drži u naručju pored prozora u dečijoj sobi. Klasičan prizor, znači. Mora biti da je još leto ili neki topao dan rane jeseni jer je prozor otvoren i zavesa od belog organdina, sa malim karnerima, podrhtava na povetarcu. Tada još ne poznajem ni materiju zvanu organdin, ni ukras nazvan karner, ali hoću da uhvatim taj beličasti predmet, tu prozračnu i privlačnu stvar što mi izmiče a majčin glas mi donosi treptaje nežnosti, u nizu.

U godinama što slede ta zavesa u dečijoj sobi ostaje za mene predmet koji uvek zrači spokojstvo. Čista i lepa (kad li su je skidali, prali i peglali i ponovo kačili – kad nisam zapamtila prozor ogoljen, bez zaveses?), ona blago štiti unutrašnji prostor sobe, zakriljuje ga ali pritom ne sprečava da se vidi i ponešto u prostoru spoljašnjeg sveta. Iz tog drugog prostora ostao mi je u pamćenju jedan prozor na zgradi preko puta, u visini mog pogleda, dakle u visini trećeg sprata, na čijem se oknu prelama, u blesku,

sunčev zrak. (Ta zgrada stoji i sada, ostarele fasade, na uglu ulica Svetozara Markovića i Krunske. Ulazi se u nju iz Svetozara Markovića a nad ulazom je broj 19a.) Okno se, pretpostavljam, moralo raspasti već u prvom nemačkom bombardovanju, ujutro 6. aprila 1941. Zavesa je, u mom sećanju, dominantan predmet u sobi u kojoj spavamo moja sestra Gordana i ja ali u kojoj ja živim sa svojim lutkama i igračkama. Sestra ide u školu pa je njoj stavljena na raspolaganje još jedna soba u koju ulazim samo kad treba da vežbam na klaviru, što se događa tek u godinama pred sam rat. I sada jasno vidim dve male šake koje se trude da postanu brže, iako jedna može da obuhvati samo tri dirke, nikako celu oktavu. Vežbanje je naporno, i zato mi uvek postaje lakše u mojoj sobi: tu je zavesa, ona mi je prava podrška, naročito u onim neprijatnim trenucima u kojima sedim, na visokoj stolici, za belim okruglim stolom a preda mnom se nalaze, lepo postavljeni, mali tanjiri sa različitom hranom koju treba pojesti. Gospođa Slupski, moja Madam, sedi pored mene beskonačno strpljiva i nešto mi priča a ja gledam u zavesu, tako blagonaklonu u prozračnosti i brljam po pireu od krompira i mekom, sitnom grašku, izbegavajući male komade mesa. Slika razmaženog deteta? Verovatno, mada je bilo mnogo reda u mome vaspitanju. I blage strogosti, bez popuštanja.

Izvan reda bilo je to što sam dugo uživala u hrani samo nedeljom, kad nam je bilo dozvoljeno da duže spavamo: do devet. Tada bismo moja sestra i ja dobijale doručak u krevetu, i to su bili trenuci slavlja. Kao u bajci braće Grim, *Stočiću, postavi se!*, i preda mnom se, na poslužavniku, stvarao tanjir pun tople kaše od tapioke preko koje je, kao mirisni pokrivač, ležao debeo sloj nastrugane

čokolade i, samo u mom tanjiru, u sredini, komadić butera koji se topio. Zašto samo u mom tanjiru? Pa stoga što je, tih godina, moja vitka sestra koja je već bila izrasla u lepu gospođicu, postala veliki protivnik „te masnoće koju nepravilno nazivate puter a treba buter“, kako je govorila. Osažene posle tog slasnog doručka, ponekad bismo se gađale jastucima, i u toj igri sam uvek izvlačila deblji kraj.

Nedeljno jutro je uopšte bilo, za nas, jutro slobode. Jedino nedeljom naša Madam nije bdela nad nama, otac je odlazio u crkvu, majka, bolešljiva, još je bila u krevetu, a odana Katica se bavila u kuhinji, sobarica je imala slobodan dan, i ona. Veliki majstor kulinarskih veština, naša Katica me je postepeno učila da želim hranu: u svako jelo ona je kapala po malo radosti. Potpuno predana svom poslu, zračila je, tek sam kasnije to shvatila, nekom svetlom energijom. Čim bi mi se ukazala prilika, ostajala bih u kuhinji i, ako bi mi Katica to dozvolila, šćućurena na hoklici posmatrala bih je kako radi: mesi rezance, rastura flekice da se suše, pravi knedle od sira ili sa šljivama, a bez daha sam ostajala pred brzinom njenih ruku koje su ukrašavale male sendviče – kanapee – za primanja moje majke, sredom. Iz Katičinog uistinu bogatog i raznovrsnog jelovnika, za sebe i sada izdvajam dva njena specijaliteta: krompir-čušpajz sa lorberom, jelo nad jelima, i krem od pomorandži, slatkiš nad slatkišima.

Ali sad je trenutak da se iz Katičine kuhinje vratim u svoju dečiju sobu, jer ću inače ostati u kuhinji, prizivajući toplinu Katičinog prisustva.

Posle zavese, drugi predmet po značaju u mojoj sobi bio je uski beli orman, u podnožju Gordaninog kreveta. U njemu su bile smeštene moje igračke i kutije sa društvenim

igramama a, pred rat, pored ormana smo postavili pravo malo pozorište sa marionetama i, uz pozorište, dvospratnu kuću za lutke. (O Ibzeniu, prirodno, tada nisam imala ni pojma ali mi to ime nije bilo sasvim nepoznato, skočilo bi do mog sluha iz razgovora koje su vodili odrasli.) I marionetsko pozorište i kuću za lutke bila sam dobila od moje kume, gospođe Radmile Babić-Đalski, dvorske dame kneginje Olge iz Londona. I pozorište i kuća za lutke imali su, svako svoje, pravo osvetljenje, na baterije.

Kad danas nastojim da se primaknem svetlosnoj kugli i zagledam devojčicu u njoj, pomišljam kako je čudno što se ta devojčica nikad nije osetila usamljenom i što joj nikad nije bilo dosadno. Možda zato što su lutke uvek bile tu da razgovaraju sa njom i što je, takođe, uvek kad je trebalo, tu bila i Madam. Decenijama je već nema u mom životu, a ja gotovo svakog dana zamišljam, u nekom trenutku, njeno lice nimalo lepo ali ozračeno plemenitošću. Koža na tom licu je tamna, puna pega, smeđih, sićušnih i krupnijih, a male bore se spuštaju od obraza i usana ka vratu. Nikad nisam pomislila da je moja Madam, sa takvim licem i sa zelenim turbanom koji je uvek nosila, ružna – toliko je bila prosvetljena svojom dobrotom.

Danas vidim Madam kao jedinu ličnost u mom životu koja me nikad nije povredila. Ispunila je svojim prisustvom prve godine mog detinjstva a uopšte ne mogu da se setim nekog otpora, inata, besa u odnosu na tu visoku, mršavu, uzdržanu damu koja nikada nije povisila tonalitet svoga glasa. Mora biti da me je natapala blagošću i kad bih nameravala da postanem nesnosna i tako me obeshrabrivala u toj nameri. Pamtim je kako me vodi, svakoga dana, i zimi i leti, u park kod *Manježa* i iz parka.

I pamtim kako mi, svakog dana, strpljivo objašnjava zašto ne može da mi kupi lulu od pečenog šećera ispunjenu makom kuvanim u mleku, umesto duvana. Prvo, kaže, ta lula, kao i sve šećerleme stoji u korpi prekrivenoj krpom na koju stalno pada prašina, pa ni krpa ni šećerleme ne mogu biti baš čiste; drugo, moj otac to ne dozvoljava, a otac se mora slušati; treće, mlade gospođice nikako ne mogu sisati ni glodati lule, pa makar i od šećera, jer bi to izgledalo jako ružno. Smisao reči koje je izgovarala uopšte nije delovao na mene, ali njena smirena nepopustljivost jeste. Naš svakodnevni, uvek isti razgovor, dok prolazimo pored prodavaca smeštenih u dovratku kolske kapije što je pripadala niskoj zgradi koje odavno više nema preko puta nekadašnje Treće muške, a današnje Treće beogradske gimnazije, postajao je vrsta psihološkog ispitivanja i nadmetanja, u kojem su oba učesnika očekivala da onaj drugi popusti a nijedan nije popuštao. Tek kada sam i sama počela da vaspitavam svoga sina, razumela sam u kojoj je meri nedostižno Madam vladala majstorstvom usmeravanja mladog bića ka izvorima pozitivne energije u njemu samom. Prepoznala sam kod nje i osobinu koja je, pretpostavljam, počela da nestaje tokom XX veka, naročito posle Drugog svetskog rata. Bojim se da je danas već iskorenjena. Ta osobina je sposobnost da se poštuje ličnost u čoveku, u Drugome, a naročito ona ličnost što raste u detetu i sa detetom. Madam je donela tu osobinu iz svoje velike zemlje iz koje je pobegla onda kada su i tu osobinu počeli da ocenjuju kao krupan nedostatak, zbog kojeg se mogla izgubiti glava. Prenela ju je iz prostora jedne moćne kulture koju je razorila Velika revolucija u oktobru 1917. u prostor jedne male, još nejake kulture

koju će takođe razoriti revolucija u novembru 1944. godine. I u toku 1945. Rimsko carstvo se srušilo pod najezdama varvarskih naroda, rusko i kinesko pod najezdama boljševika. Ali u one dane i godine kada me Madam vodi, za ruku, u park i iz parka kod *Manježa*, i kad me uči koliko upornosti toliko i poštovanju tuđeg, suprotstavljenog mišljenja, privid spokojstva u Ulici Jovana Ristića što danas nosi ime Svetozara Markovića gotovo da je savršen: u sećanju mi je ulica puna svetlosti, dvorište Treće muške puno učenika, korpe pune šećerlema, moj korak sve duži i brži, već vozim i moderni trotinet sa velikim, punjenim gumama. Ratovi, progoni i logori nisu deo te stvarnosti, još nisu, kugla je još cela i zaštićena. Uz moje roditelje, čije fizičko prisustvo nije preterano naglašeno u mojoj svakodnevicu, ali duhovno jeste u atmosferi doma u kojem živim, u vazduhu koji dišem – Madam je treći i, izgleda mi danas, umnogome bitan činilac i zaštitnik moje kugle, čuvar moje bezbrižnosti. Nije ona bila samo moja dadilja i vaspitač, bila je i moj sagovornik i prijatelj. Nismo zajedno stigle do vremena kad bismo mogle o tome da razgovaramo, ali verujem da Madam nikad ne bi mogla da primi i razume, uprkos svojim patnjama za vreme Oktobarske revolucije, i svojim strahovima, i svojim iskustvima izbeglice bez novca – ono Sartrovo uverenje da „Pakao, to su Drugi“. Sartr je koketovao sa antihrišćanstvom a Madam je živela sa posledicama antihrišćanskog delovanja; on je promišljao i zastupao svoju misao o egzistencijalizmu, ona je tražila smisao u svojoj izokrenutoj i obesmišljenoj egzistenciji.

Prva naprslina na kugli nastala je, kao što naprsline uvek i nastaju, nenadano. Pretpostavljam da je Madam

nameravala da malo izmeni ustaljeni i svakodnevni ritam naših šetnji, pa me je, jednog prepodneva, pavela na Kalemegdan. Mora biti da sam već imala više od četiri godine, jer se jasno sećam prozirnosti dana pod ogromnim plavetnilom neba na raskrsnici kod *Londona* i svetlosti nad čuvenom kafanom istog imena. Možda je to bio jun, moguće je da pamtim i miris lipa, ali je moguće i da to pamćenje nije pouzdano, taj miris bi mogao da dopire u moje sećanje i iz nekih drugih godina. Vozimo se tramvajem koji nosi broj 1, prepoznala sam taj broj jer već znam brojeve do dvadeset i poneko slovo – i sedim, sama i važna, do prozora. Jedinica je saobraćala Ulicom kralja Milana na liniji Kalemegdan–Slavija i, gledajući kroz otvoren prozor, očekujem da sad, za koji trenutak, stignemo do dvorske bašte. Savršeno uređena i uvek, kad bih je posmatrala, pusta, bez dece, dvorska bašta se lepo mogla razgledati, naročito iz tramvaja, kroz ogradu od razmaknutih gvozdених šipki čiji su kopljasti vrhovi bili obojeni bojom zlata. Ono što sam naročito želela da vidim bile su stražarnice od kamena, kao plitke kamene kapije sa polukružnim svodom, u kojima su, ukipljeni, kao lutke, stajali stražari u gardijskim uniformama. Bilo je dve stražarske kućice, uz samu ogradu, pored obe zgrade Dvora: one u kojoj je danas Predsedništvo Republike i one u kojoj je danas Skupština grada. Tek što sam ugledala prvu stražarnicu a tramvaj je počeo da usporava iako je bio još udaljen od stanice na Terazijama. Ustala sam sa sedišta da vidim šta se dešava, Madam me je pridržavala i obe smo ugledale kako ispred tramvaja maršira četa gardista – četiri reda po četiri vojnika – u crvenim koporanima i sjajnim čizmama, sa opasanim sabljama. Neko je,

u gotovo praznom tramvaju, rekao da gardisti dolaze da smene stražu i zaista, četa se, po komandi gardista koji je išao uz nju, popela na trotoar pa zaustavila kod prve stražarnice, one ispred današnjeg Predsedništva. Gledala sam u vojnike koji su mi se udaljavali, jer je tramvaj nastavio da klizi a onda se začuo vrisak, istovremeno i u tramvaju i na ulici. Okrenula sam glavu – da li je moguće da i danas pamtim svaki svoj pokret iz tih trenutaka? – i ugledala, kroz prozor, gotovo ispred sebe, kovrdžavu devojčicu koja trči za loptom, a jedna gospođa trči za njom i više. Lopta nestaje iz mog vidokruga, verovatno negde ispod tramvaja koji strašno škripi, trza se i polako zaustavlja ali devojčica i dalje trči, ona se ne zaustavlja, tu je, preda mnom – i čujem tresak i zapomaganje mnogih glasova. Madam mi stavlja ruku na oči i odvlači me od prozora dok preneraženo pitam: „A gde je ona, gde je ona?“, snosi me iz tramvaja i brzo se provlači, sa mnom, kroz sve veću gužvu što se okuplja oko tramvaja. Idemo žurno Ulicom kralja Milana prema parku kod *Manježa*, gotovo trčimo kao i svet oko nas, samo u suprotnom pravcu od tog sveta. Noge mi klecaju, dok tako hitaju kao da se odvajaju od mene, znam da svi oni žure da vide šta se desilo devojčici, Madam me drži za ruku čvrsto kao nikad do tada.

Kod Oficirskog doma – danas je to Studentski kulturni centar, čuveni SKC – stajem ukopana: od Nemanjine ulice dolazi, u velikoj brzini, beli auto sa crvenim krstom i jako trubi.

„Neću u park“, kažem odlučno i počinjem da plačem.

„Zašto, mila moja, maljenkaja“, kaže Madam ali osećam da se ni njoj ne ide u park, glas joj podrhtava, „pa tamo su sigurno sve tvoje drugarice.“

Madam se mnogo razlikovala od većine onih Rusa koji su, između dva rata, živeli u Beogradu i koje ću docnije upoznati: ona je odlično govorila srpski, samo sa lakim akcentom.

„Hoću kući, kući.“

„Dobro, idemo kući“, slaže se i Madam i već se polako penjemo Njegoševom ulicom, pored Cvetnog trga.

U mojoj sobi polumrak, šalone spuštene dopola, svežina i to mi prija. Hoću da se bacim na krevet ali Madam mi prvo skida cipele i čarape – ne traži da to sama uradim, kao obično – svlači mi haljinu a zatim me pita, na ruskom, što vrlo retko čini, mekim šapatom:

„Nu, Svjetuša, skaži, čto s taboi?“

Gledam je pravo u oči, jer znam da Madam sluti šta mi je i znam da me neće slagati.

„Gde je sad ona?“

I Madam gleda mene pravo u oči a, mudra kao i uvek, i ne pokušava da me slaže.

„Ona je sada sigurno već u bolnici i lekari joj pomažu da joj bude bolje. Videla si onaj beli auto što je otišao po nju. To je 'Brza pomoć' i brzo će joj pomoći. A bolnica, sanatorijum *Vračar*, tu je blizu. Sasvim blizu. Već joj pomažu da je ne boli.“

Ne, ne domišljam scenu, još vidim Madamino lice nagnuto nada mnom i čujem svaku njenu reč, tada izgovorenu.

Delovala je uverljivo. Sklupčala sam se u krevetu odjednom strašno umorna. Bolele su me i noge i ruke. Madam me je pokrila i upitala da li hoću da mi nešto čita. Da, htela sam onu bajku o caru Saltanu, ali na ruskom, iako ništa ne razumem. Madam je počela da mi čita, Puškinovi stihovi su klizili preko mene i ja sam tonula u san.